

„Wychowanie w Rodzinie” t. XIII (1/2016)

nadesłany: 16.11.2014 r. – przyjęty: 31.12.2015 r.

Anna MARZEC-TARASIŃSKA*

Oddziaływania wychowawcze ojców a poglądy młodzieży na temat roli ojca w rodzinie

Fathers' involvement in child's upbringing vs. young people's
idea of the father's role in the family

Streszczenie

W wyniku dokonujących się przemian społecznych, ekonomicznych i kulturowych, rola ojca w procesie wychowania dziecka staje się istotna. Rośnie więc zainteresowanie specyfiką roli ojca w rodzinie i jego kompetencjami wychowawczymi. Jerzy Witczak¹ uważa, że obecność ojca w procesie wychowania jest nie tylko ważna i konieczna, ale praktycznie niemożliwa do zastąpienia. Ojciec dostarcza dziecku tych bodźców i wzorów w jego rozwoju społecznym i moralnym, których matka nie może zupełnie lub w tak szerokim zakresie mu ofiarować. Analizując uczestnictwo ojca w procesie rozwoju dziecka należy podkreślić istotną kwestię, jaką jest odmienność między miłością ojcowską a miłością macierzyńską. Kazimierz Pospiszyl² stwierdza, że kochanie jest nieco inne u ojców niż u matek, choć jedno i drugie jest dziecku niezbędne. Zdaniem Tomasa Sosnowskiego³ matkę cechuje niestabilność nastrojów. Ojciec, bardziej zrównowa-

* e-mail: anna.marzec-tarasinska@poczta.umcs.lublin.pl

Zakład Teorii Wychowania, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, ul. Narutowicza 12, 20-004 Lublin, Polska.

¹ J. Witczak, *Ojcostwo bez tajemnic*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1992, s. 16.

² K. Pospiszyl, *O miłości ojcowskiej*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1986, s. 32.

³ T. Sosnowski, *Ojciec we współczesnej rodzinie. Programy telewizyjne jako źródło kształtujące określone modele ojcostwa*, [w:] J. Izdebska (red.), *Dziecko w rodzinie i w środowisku rówieśniczym*, Trans Humana, Białystok 2003, s. 212.

zony w uczuciach, charakteryzuje się konsekwencją w postępowaniu, co ma duże znaczenie dla skuteczności oddziaływania na dziecko. Stanowczość jest podstawowym warunkiem zapewnienia dziecku równowagi emocjonalnej. Miłość ojcowska stanowi dla dziecka zachętę do dalszego rozwoju, wytycza w jakim kierunku ma ono postępować. Erich Fromm⁴ uważa, że rolą matki jest zapewnienie dziecku bezpieczeństwa w życiu, rolą zaś ojca jest nauka, kierowanie dzieckiem tak, aby było przystosowane do życia w społeczności, w której żyje. Ojciec stawia wymagania i kształtuje w dziecku cechy, które sprawiają, że będzie ono w przyszłości zdolne pokonywać trudności życiowe. Miłość ojcowska jest dla dziecka inspiracją i wezwaniem do pracy nad sobą.

Słowa kluczowe: ojciec, postawy rodzicielskie, style wychowania, metody wychowawcze, techniki wychowawcze.

Abstract

As a result of ongoing social, economic, and cultural changes the role of the father in his child's upbringing is becoming more and more significant. Therefore a growing interest in the characteristics of the father's role in the family and his educational competences can be observed. J. Witczak⁵ believes that father's involvement in the upbringing process is not only crucial but practically irreplaceable. The father provides his child with the stimuli and models necessary for social and moral development and it is either impossible for the mother to provide these stimuli and models or she is able to do it only in a limited scope. Having analyzed the fathers' involvement in the child's development process, the difference between maternal and paternal love should be emphasised. K. Pospiszyl⁶ states that although mothers and fathers love their children in a different way, both types of love are essential. According to T. Sosnowski⁷ mood lability is typical of mothers. Fathers tend to be better-balanced in their feelings and more consistent in their behaviour, which is of high significance when it comes to the effectiveness of influencing the child's behaviour. Consistency is absolutely fundamental for providing the child with emotional stability. Paternal love constitutes a strong encouragement to further development and provides directions concerning the child's behaviour. E. Fromm⁸ claims that it is the mother's role to provide children with the feeling of life security, and the father's role is to teach children and to direct them in a way that enables them to adjust to the community they live in. It is the father who poses requirements and shapes the child's personality traits so that it is able to overcome life's difficulties. Paternal love provides inspiration and encouragement for the child to further work on self-improvement.

Keywords: father, parental attitudes, child-rearing styles, parenting styles, child-rearing methods and techniques.

⁴ E. Fromm, *O sztuce miłości*, Dom Wydawniczy „REBIS”, Poznań 2004, s. 55.

⁵ J. Witczak, *Ojcostwo...*, dz. cyt., s. 16.

⁶ K. Pospiszyl, *O miłości...*, dz. cyt., s. 32.

⁷ T. Sosnowski, *Ojciec we współczesnej rodzinie. Programy telewizyjne jako źródło kształtujące określone modele ojcostwa*, [w:] J. Izdebska (red.), *Dziecko w rodzinie...*, dz. cyt., s. 212.

⁸ E. Fromm, *O sztuce...*, dz. cyt., s. 55.

W wyniku dokonujących się przemian politycznych, społecznych, ekonomicznych i kulturowych, wpływających na współczesną rodzinę zmieniają się relacje pomiędzy jej członkami oraz oczekiwania wobec pełnienia ról rodzicielskich, w tym roli ojca w rodzinie. Zofia Dąbrowska stwierdza, że:

„[...] ojcostwo to bardzo ważny filar każdej rodziny. Współpodstawowy. Współsprawczy. Współdecydujący. Także współcześnie, gdy tyle straciło ze swego tradycyjnego wymiaru «ojcostwa ekonomicznego» czy «ojcostwa opiekuńczego». Zyskało natomiast – i wciąż zyskuje – wymiar nowy, dotąd mało lub wcale nieznanymi: «ojcostwa wychowującego»»⁹.

W ostatnim czasie mamy do czynienia z przejściem od tradycyjnego ojcostwa w stronę tzw. *tacierzyństwa*, które definiowane jest jako „[...] nowy, odznaczający się silnym zaangażowaniem w relację z dzieckiem, sposób pełnienia roli ojca”¹⁰. Taki „nowy ojciec” charakteryzuje się tym, że „[...] bezpośrednio angażuje się w opiekę nad dziećmi, poświęca im więcej czasu, staje się im bliższy, jest bardziej ich partnerem niż zdystansowanym autorytetem czy surowym rozkazodawcą”¹¹.

„Współczesny ojciec stara się pomagać swojemu dziecku w rozwoju – a nie rygorystycznie wymagać i kontrolować. Współczesny ojciec przybiera wobec swojego dziecka postawę emocjonalnie otwartą – nie wstydy się okazywać uczuć”¹².

Dla prawidłowego rozwoju dziecka i jego losów miłość, i opieka ojcowska jest tak samo istotna, jak opieka matki. Dąbrowska i Sosnowski podkreślają, że „[...] zbyt mało wiemy o współczesnym/nowoczesnym ojcostwie. Badań jest w Polsce wyjątkowo mało i nie obejmują one swym zasięgiem całych obszarów tematycznie ważnych”¹³. Brak „[...] znaczących opracowań naukowych w pedagogice dotyczących ojca w rodzinie i jego roli w procesie wychowania dziecka”¹⁴.

Analizując uczestnictwo ojca w procesie rozwoju dziecka należy podkreślić istotną kwestię, jaką jest odmienność między miłością ojcowską a miłością macierzyńską. Pospiszyl stwierdza, że „[...] miłość ojca do dziecka jest równie ważna, jak miłość matki [...] różni się ona tym, że spełnia inne funkcje”¹⁵. Zda-

⁹ Z. Dąbrowska, *Z badań nad współczesnym ojcostwem w Polsce*, [w:] H. Cudak, H. Marzec (red.), *Współczesna rodzina polska – jej stan i perspektywy*, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, Mysłówice 2005, s. 121.

¹⁰ B. Budrowska, *Tacierzyństwo, czyli nowy wzór ojcostwa*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, nr 3, s. 127.

¹¹ Por.: T. Szlendak, *Socjologia rodziny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 447.

¹² Por.: Z. Dąbrowska, *Różne oblicza ojcostwa*, „Małżeństwo i Rodzina” 2004, nr 1, s. 13.

¹³ Z. Dąbrowska, *Z badań...*, dz. cyt., s. 121.

¹⁴ Por.: T. Sosnowski, *Ojciec i jego rola w życiu dziecka*, [w:] W. Danilewicz (red.), *Oblicza współczesności w perspektywie pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009, s. 213.

¹⁵ K. Pospiszyl, *O miłości...*, dz. cyt., s. 8.

niem Fromma „[...] ojciec ceni u dziecka przede wszystkim te zalety, które odpowiadają jego wymaganiom, np. pilność, odwagę. Matka skłonna jest akceptować wszystko bez wyjątku¹⁶. Miłość ojcowska jest uzupełnieniem macierzyńskiej w zakresie stwarzania stymulatorów rozwoju społecznego. Miłość ojca jest miłością uwarunkowaną. Jej zasadą jest: „Kocham cię, ponieważ spełniasz moje oczekiwania, ponieważ wypełniasz swój obowiązek, ponieważ jesteś taki jak ja”¹⁷.

Zdaniem Sosnowskiego:

„[...] matkę cechuje niestabilność nastrojów – co może udzielać się dziecku. Ojciec, bardziej zrównoważony w uczuciach, charakteryzuje się konsekwencją w postępowaniu, co ma duże znaczenie dla skuteczności oddziaływania na dziecko. Stanowczość jest podstawowym warunkiem zapewnienia dziecku równowagi emocjonalnej”¹⁸.

Ojcowie odznaczają się na ogół większą stanowczością, konsekwencją i surowością.

„Pozytywny wpływ na dzieci tych cech ojcowskich jest uwarunkowany współwystępowaniem innych dyspozycji, jak opiekuńczość i zrozumienie. Ojcowie, których charakteryzuje czułe i opiekuńcze nastawienie do dziecka, wpływają na ukształtowanie się w nim dużej odporności na pokusy, postaw altruizmu, ułatwiają rozwój uczuć wyższych. Ojciec pomaga dziecku przejść od fazy statycznego spokoju i poczucia bezpieczeństwa do dynamicznego rozwiązywania napotykaných problemów. Oznacza to dodawanie otuchy i uczenie niezależności. Ojciec powinien przygotować dziecko na niebezpieczeństwa, pomóc mu dokonywać samodzielnych wyborów. Zachęcenie do działania, uczenie odpowiedzialności – to najważniejsze zadania ojca w procesie wychowawczym”¹⁹.

Rodzice zazwyczaj różnią się w swojej dystrybucji czasu w odniesieniu do różnych czynności związanych z dziećmi i pracami domowymi. Czas matek w większym stopniu poświęcony jest czynnościom związanym z opieką, zaś czas ojców z zabawą i rekreacją²⁰. Ojciec często kojarzy się dziecku z jakąś formą radości, np. wesołej, wspólnej zabawy, śmiechu i dokazywania we wczesnym dzieciństwie, z różnymi radościami i gratyfikacjami, jakimi obdarowywał dzieci w okresie ich dorastania. Dąbrowska uważa:

¹⁶ Cyt. za: J. Lach, B. Szczupał, *Rola ojca w rodzinie*, „Edukacja i Dialog” 1998, nr 10, s. 51.

¹⁷ K. Pospiszyl, *Ojciec a wychowanie dziecka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 29–30.

¹⁸ T. Sosnowski, *Ojciec i jego...*, dz. cyt., s. 213.

¹⁹ J. Lach, B. Szczupał, *Rola ojca...*, dz. cyt., s. 51.

²⁰ Por.: J. Nesterowicz-Wyborska, *Jak badać ojcostwo, czyli o potrzebie (re)konceptualizacji pojęcia ojcowskiego zaangażowania*, [w:] Liberska H., Malina A. (red.), *Wybrane problemy współczesnych małżeństw i rodzin*, Wydawnictwo Difin SA, Warszawa 2011, s. 141.

„[...] że takie satysfakcjonujące kontakty z ojcem służą kształtowaniu otwartej postawy wobec ludzi, sprzyjają ogólnemu rozwojowi młodego człowieka, wyzwalają w nim aktywność i radość życia”²¹.

Charakter opieki ojcowskiej ma wpływ na przystosowanie się dziecka do życia w szerszej niż rodzina społeczności, kształtuje potrzebę osiągnięć, stymuluje rozwój intelektualny. W wielu badaniach²² dostrzeżono wyraźny związek pomiędzy stosunkiem ojca do dziecka a osiągnięciami szkolnymi dziecka.

„Ojcowie, którzy stawiają dzieciom odpowiednio wysokie wymagania, przy jednoczesnym pozytywnym stosunku do nich samych [...] mają wyraźny wpływ na wysokie osiągnięcia szkolne dzieci”²³.

Z kolei:

„[...] nadmierna surowość ojców, połączona ze skłonnością do przesadnego kontrolowania wpływa na obniżenie poziomu osiągnięć szkolnych. Jest to prawdopodobnie wynikiem rozwinięcia u dziecka w nadmiernym stopniu postawy lękowej, która wywiera negatywny wpływ na poziom osiągnięć w pracy umysłowej”²⁴.

Maria Janukowicz podkreśla, że:

„[...] ojcowie mimo szczupłości czasu przeznaczanego dla rodziny, znajdują go jednak na pomoc dzieciom w odrabianiu lekcji. Czynią to sporadycznie [...] ale ich stopień zainteresowania postępami w nauce dziecka jest bardzo duży. Nieprzypadkowo 81,7% ojców za największy sukces wychowawczy uznaje dobre wyniki w nauce swoich dzieci. Daje im to największą satysfakcję, kiedy dziecko osiąga szczyty edukacyjnego kształcenia. Wówczas ojcowie czują się spełnieni”²⁵.

Ojciec, jako wzorzec, potrzebny jest zarówno chłopcom, jak i dziewczynkom. Na podstawie obserwacji ojca, jego zachowania wobec matki, kształtują one swój stosunek do płci odmiennej, „do przyszłego męża”²⁶.

²¹ Z. Dąbrowska, *Z badań...*, dz. cyt., s. 121–122.

²² Zob. m.in.: K. Pospiszyl, *Ojciec a rozwój dziecka*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1980; S. Kozak, *Sieroctwo społeczne*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1986; T. Sokołowska-Dzioba, *Adaptacja licealistów klas pierwszych do wymagań szkoły a ich środowisko szkolne*, „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej” 1995, nr 1, s. 42–50; M. Płopa, *Rola ojca w kształtowaniu osobowości córek i synów*, [w:] J. Trempała (red.), *Rozwijający się człowiek w zmieniającym się świecie*, Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz 1995; J. Brooks-Gunn, *The process of parenting*, McGraw-Hill, California, London, Toronto 1996.

²³ T. Sosnowski, *Ojciec i jego...*, dz. cyt., s. 208.

²⁴ K. Pospiszyl, *Ojciec a wychowanie...*, dz. cyt., s. 141.

²⁵ M. Janukowicz, *Czy współczesne ojcostwo, to ojcostwo nieobecne?*, „Małżeństwo i Rodzina” 2002, nr 1, s. 46.

²⁶ T. Sosnowski, *Ojciec i jego...*, dz. cyt., s. 209.

„Córce obecność ojca jest niezbędna do tego, aby mogła właściwie uformować swoją kobiecość, aby w przyszłości mogła podjąć zadania żony i matki. Relacje z ojcem będą miały wpływ nie tylko w odniesieniu do świata mężczyzn, ale globalnie do społeczności zewnętrznej i pozarodzinnej”²⁷. „Gdy w relacjach między ojcem a córką jest brak zaufania i otwartości, to w dorosłym życiu może ona stać się kobietą, w której osobowość wbudowana będzie nieufność wobec mężczyzn”²⁸.

Chłopcy uczą się męskich zachowań, identyfikują się ze swoją płcią. Zdaniem Jerzego Witczaka:

„[...] prawdziwą klęskę stanowi brak ojca w procesie wychowania potomka płci męskiej. Chłopiec nie mając w rodzinie odpowiedniego wzorca typowo męskiego zachowania się, tworzy sobie spaczony obraz cech «prawdziwego mężczyzny». Ten fałszywy wzorzec posiada nadmierną liczbę cech agresywnych”²⁹.

Chłopcy wychowywani bez ojca usiłują spełnić emocjonalne żądania matek. Rezygnują przez to z męskiej niezależności i wolności uczuciowej. Gdy niewolnicze związanie z matką wydłuża się, może doprowadzić do wrogości wobec niej oraz do lęku przed innymi kobietami. „Syn wychowywany tylko przez matkę prezentuje czasem postawę «wiecznego chłopca»”³⁰. Zdaniem Michaela Smith’a:

„[...] «wieczny chłopiec» jest bierny, słaby, niezdolny do efektywnego i twórczego działania we własnym życiu i do stymulowania i rozwijania życia i zdolności twórczych u innych [...]. Społeczeństwo jest zagrożone przez niedojrzałych mężczyzn dających wyraz postawie wiecznego chłopca, gdyż nie zostali oni w sposób właściwy wprowadzeni w wiek męski”³¹.

W dobie zachodzących przemian współczesnej rodziny ciekawym zagadnieniem wydaje się poznanie zależności pomiędzy percepcją przez młodzież oddziaływań wychowawczych ojców a jej poglądami na temat roli ojca w rodzinie. Tym bardziej że w świetle niektórych wyników badań okazało się, że mężczyźni nie do końca są zainteresowani podjęciem roli „nowego ojca”. Według

²⁷ K. Sępowicz-Buczko, *Wychowawcza rola ojca w rodzinie*, „Małżeństwo i Rodzina” 2004, nr 2, s. 31.

²⁸ M. Styczyńska, *Wpływ nieobecności ojca na rozwój i zachowanie dziecka w wieku przedszkolnym*, [w:] M. Duda (red.), *Rodzina wobec zagrożeń*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2008, s. 100.

²⁹ J. Witczak, *Ojcostwo...*, dz. cyt., s. 17.

³⁰ J. Augustyn, *Ojcostwo: aspekty pedagogiczne i duchowe*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 113.

³¹ M. Smith, *Między ojcem a synem*, „Niebieska Linia” 2005, nr 1, s. 17.

badan przeprowadzonych w 2004 roku na pytanie „kim jestem?” mężczyźni wymieniali kolejno: „człowiekiem, mężem, Polakiem, mężczyzną, ojcem”³². Janukowicz na podstawie zebranych danych ustaliła, iż dominującą, charakterystyczną cechą współczesnego ojca w Polsce jest jego niemal permanentna nieobecność w domu.

„Z punktu widzenia dorastającego dziecka nieobecny w domu ojciec, to ojciec niezany. Nieobecny, a więc taki, z którym nie można współpracować, porozumiewać się, realizować wspólnych celów. Nieobecny, a więc także zagrażający”³³.

Badanych ojców charakteryzuje także uzależnienie od pracy, uzależnienie od samochodu, uzależnienie od telewizji oraz uzależnienie od nikotyny. Współcześni pracujący zawodowo ojcowie są to pracoholicy: z własnego upodobania i wyboru lub z przymusu ekonomicznego – 80%. Uzależnionych od samochodu było blisko 65%: swoim samochodom poświęcali nieproporcjonalnie więcej czasu aniżeli dzieciom. Z kolei 48% uzależnionych było od telewizji, zmieniają oni programy oglądając najczęściej widowiska sportowe albo filmy pełne grozy, rozlewu krwi i agresji. Od nikotyny uzależnionych było 51% badanych ojców³⁴.

Nawet:

„[...] mężczyźni świadomie angażujący się w życie rodziny, w działania opiekuńczo-wychowawcze nad dziećmi, a niejednokrotnie zmuszeni do samodzielnego zaspokajania potrzeb materialnych rodziny coraz częściej miewają trudności w wypełnianiu roli odpowiedzialnego ojca. Niewielka tylko część mężczyzn w Polsce znajduje się w sytuacji, która pozwala im na bezproblemowe przejmowanie nowych wzorów zachowań rodzicielskich”³⁵.

Podstawowym celem badań było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: Czy zachodzą zależności między oddziaływaniami wychowawczymi ojców (postawami rodzicielskimi, stylami, metodami i technikami wychowawczymi) a poglądami młodzieży na temat roli ojca w rodzinie?

Do zebrania materiału badawczego posłużyły następujące narzędzia badawcze:

1. Kwestionariusz ankiety dla uczniów w opracowaniu Doroty Sikory na temat nagród i kar;
2. Kwestionariusz Stosunków Między Rodzicami i Dziećmi (PCR) Anny Roe i Martina Siegelmana w opracowaniu Włodzimierza Kowalskiego (wersja dla ojca);

³² A. Titkow, D. Duch-Krzysztozek, B. Budrowska, *Nieodpłatna praca kobiet. Mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2004, s. 166–167.

³³ M. Janukowicz, *Czy współczesne ojcostwo...*, dz. cyt., s. 44.

³⁴ Tamże, s. 45.

³⁵ A. Ceranek-Dadas, E. Neumann-Schmidke, *Ojcostwo – kierunki przemiany roli*, „Pedagogika Społeczna” 2004, nr 2/4, s. 47.

3. Analiza Stylu Wychowania w opracowaniu Marii Ryś (wersja dla ojca);
4. Inwentarz Rodzicielskich Technik Wychowawczych autorstwa Aleksandry Gały (wersja dla ojca).

Badania przeprowadzono w maju 2011 roku w grupie 68 uczniów, w tym 33 (48,5%) z gimnazjum i 35 (51,5%) z technikum. Objęto nimi 13 mężczyzn (39,4%) i 20 kobiet (60,6%) z gimnazjum oraz 15 mężczyzn (42,8%) i 20 kobiet (57,1%) z technikum.

Wiek badanych wahał się od 15 do 18 lat, średnia wieku wynosiła 16 lat i 5 miesięcy.

Postawy rodzicielskie ojców

Postawy rodzicielskie stanowią nieodłączny kontekst wszystkich oddziaływań wychowawczych, ale także mają dość duże znaczenie dla prawidłowego rozwoju dziecka, który związany jest z zaspokajaniem jego potrzeb, w tym również ukazywaniem mu potrzeb nowych i wyższych³⁶. Należy podkreślić, że postawy rodzicielskie ukierunkowują sposób myślenia i działania rodziców, częściowo wyznaczają style wychowania i techniki wychowawcze. Wybór określonych stylów i technik wychowawczych nie jest bezpośrednio związany z płcią rodziców, ale raczej z ich postawami emocjonalnymi i ich poglądami na wychowanie dziecka³⁷.

Według Pospiszyla badanie postaw rodzicielskich w percepcji dzieci z użyciem kwestionariuszy dowodzi, że matki przewyższają ojców w zakresie wszystkich postaw cząstkowych, wchodzących w skład postawy naczelnej, jaką jest „bliskość uczuciowa”, tzn. w zakresie akceptacji, koncentracji na dziecku, pozytywnym zaangażowaniu i akceptowaniu indywidualności. Ojcowie zaś górują nad matkami pod względem postaw cząstkowych, zawartych w kategorii „[...] «dystans uczuciowy», a więc częściej odrzucają, dystansują się oraz unikają kontaktów z dziećmi”³⁸. Michael Smith uważa, że:

„[...] aktywna obecność ojca ma decydujące znaczenie dla rozwoju syna, zwłaszcza w okresie dojrzewania. Niestety, w obecnych czasach więź ojciec – syn jest jedną z najbardziej poranionych i narażających na zranienie relacji społecznych”³⁹.

³⁶ A.E. Gała, *Uwarunkowania wychowawcze dojrzałej moralności*, Oficyna Wydawnicza „Lew” Wojciech Rojek, Wrocław 1992, s. 47.

³⁷ Por.: A. Dudak, *Samotne ojcostwo*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, s. 80.

³⁸ Por.: K. Pospiszyl, *Z badań nad postawami rodzicielskimi*, Lublin 1988, s. 25.

³⁹ M. Smith, *Między ojcem...*, dz. cyt., s. 16.

Tabela 1. Postawy rodzicielskie ojców
Table 1. Parental attitudes of fathers

Postawy	Gimnazjum		Technikum		Test T – stu- denta	p
	\bar{x}	S	\bar{x}	s		
Postawa kochająca	24,52	4,99	21,94	5,88	1,905	0,061
Postawa wymagająca	29,87	6,32	27,17	8,07	1,498	0,139
Postawa ochraniająca	21,26	5,73	21,31	6,56	-0,037	0,971
Postawa odrzucająca	25,13	5,55	22,80	6,28	1,587	0,117
Postawa liberalna	17,94	5,82	17,77	5,37	0,119	0,906

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Otrzymane wyniki badań dowodzą, że ojcowie badanych uczniów przejawiają przede wszystkim postawę wymagającą, następnie respondenci wskazali postawę odrzucającą, dopiero na trzecim miejscu znalazła się postawa kochająca. Kolejne pozycje we wskazaniach uczniów uzyskały postawa ochraniająca i liberalna. Badani postrzegają swoich ojców jako wymagających i odrzucających w nieco mniejszym stopniu kochających. Ojców cechuje obojętność, odrzucenie a niekiedy wrogość, także brak wiedzy o dziecku i zainteresowania jego problemami oraz unikanie z nim kontaktu. Ojcowie preferują dyscyplinę i kontrolę, stale swoje dzieci kontrolują, korygują, dyscyplinują, poprawiają. Ojciec, który zamiast miłości okazuje dziecku odrzucenie i jednocześnie dużo wymaga jest postrzegany bardzo negatywnie przez młodzież. Brak więzi emocjonalnej z wymagającym ojcem sprawia, że młodzież ma do niego obojętny a nawet buntowniczy stosunek, co prowadzi często do konfliktów.

Ojców o postawie kochającej charakteryzuje bliskość uczuciowa, której towarzyszą pozytywne uczucia okazywane dziecku: czułość, zyczliwość i zainteresowanie. Ojciec interesuje się problemami dziecka, posiada wiedzę na jego temat, lubi aktywnie spędzać z nim czas. Potrafi okazać dziecku wsparcie i współczucie a także szanuje i akceptuje je.

Zebrane dane są zgodne z wynikami badań innych autorów, potwierdzają, że:

„[...] ojcowie szczególnie w okresie adolescencji dzieci (12–17 lat) sprawują przede wszystkim funkcje regulacyjne, czyli kontrolowanie, dyscyplinowanie, egzekwowanie, działanie na zasadzie autorytetu i jako źródło zasad”⁴⁰.

⁴⁰ I. Stańczak, *Rola ojca w procesie wychowawczym*, „Nauczanie Początkowe” 2007, nr 2, s. 31.

Style wychowania ojców

Każdy styl wychowania niesie za sobą pewne określone skutki wychowawcze, które zależne są od: natężenia zachowań należących do danego stylu, od wieku dziecka, ale przede wszystkim od całej struktury środowiska rodzinnego⁴¹. Uzyskane wyniki badań dotyczące stylu wychowania stosowanego przez ojców uczniów gimnazjum i technikum zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Style wychowania ojców w percepcji badanych
Table 2. Fathers' styles of upbringing as perceived by the research subjects

Styl wychowania	Gimnazjum		Technikum		Test T – studenta	p
	\bar{x}	S	\bar{x}	s		
Demokratyczny	20,11	6,48	17,44	6,62	1,652	0,103
Autokratyczny	7,26	4,96	12,00	6,06	-3,452	0,001
Liberalny-kochający	16,42	3,96	13,96	4,63	2,306	0,024
Liberalny-niekochający	8,92	5,21	10,96	5,92	-1,477	0,145

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Badani przyznali, że ich ojcowie stosują przede wszystkim styl demokratyczny – $\bar{x} = 20,11$ – gimnazjum i $\bar{x} = 17,44$ – technikum. Ojcowie preferujący ten styl wychowania nie stosują na ogół kar, a raczej wyjaśniają dzieciom, jak i dlaczego powinno postąpić się w określonej sytuacji, posługują się metodami perswazji i argumentacji. Odwołują się w pierwszej kolejności do uczuć i ambicji dziecka. Stosują zachęty. Dążą do związania dziecka ze sobą uczuciem sympatii. Dyskusja, argumentacja, perswazja, zachęta, są wyrazem uczuciowego zaangażowania w życie rodzinne, a także wyrazem szacunku i życzliwości dla dziecka, poszanowania jego praw i odrębności. Stosowanie przez ojców stylu demokratycznego wobec dzieci zapewnia dobre relacje między nimi, a właściwy system zachęt i nagród przyczynia się do sukcesu wychowawczego. Janukowicz na podstawie uzyskanych wyników badań stwierdziła, że:

„[...] 90% badanych ojców bardzo kocha swoje dzieci i darzy je zaufaniem, zaś 70% uważa, że wychowuje je na porządnych ludzi przekazując im wartości jakie sami uznają za najcenniejsze”⁴².

⁴¹ M. Ryś, *Systemy rodzinne, Systemy rodzinne: metody badań struktury rodziny pochodzenia i rodziny własnej*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2001, s. 18.

⁴² Por.: M. Janukowicz, *Czy współczesne ojcostwo...*, dz. cyt., s. 46–47.

Kolejnym stylem, przejawianym częściej przez ojców uczniów gimnazjum, jest styl liberalny – kochający – (gimnazjum $\bar{x} = 16,42$, technikum $\bar{x} = 13,96$). Występuje tu różnica istotna statystycznie, $p = 0,024$. Ojcowie stosujący ten styl wychowania otaczają dzieci czułością i miłością, pozostawiają im swobodę działania, ponieważ uważają, że jak dorosną będą dokonywały właściwych wyborów.

Trzecim stylem wychowawczym stosowanym przez ojców uczniów technikum był styl autokratyczny $\bar{x} = 12,00$, zaś ojcowie gimnazjalistów przejawiali ten styl znacznie rzadziej $\bar{x} = 7,26$ (różnica istotna statystycznie, $p = 0,001$). Autokratyczny styl wychowania był stosowany częściej przez ojców uczniów technikum – 22,9% wskazań zaś wśród gimnazjalistów tylko 6,1%. Styl ten charakteryzuje się tym, że kontakty ojca z dzieckiem odbywają się w sposób formalny. Ojciec nie wnika w potrzeby psychospołeczne, zainteresowania, motyw i uzdolnienia dziecka, lecz wydaje polecenia i zakazy, uznając tylko własne racje. Manipuluje dzieckiem, nie dopuszczając go do współdecydowania w sprawach rodzinnych. W razie nieposłuszeństwa stosuje surowe kary, wymaga posłuszeństwa i podporządkowania się wszystkim poleceniom. W rodzinie autokratycznej dziecko zna swoje prawa i obowiązki, wie dobrze, czego mu nie wolno czynić, a na co może sobie pozwolić. Wie, że ojciec kontroluje jego postępowanie i żadne wykroczenie nie ujdzie jego uwadze.

Niepokojące są dane wskazujące na dość dużą grupę ojców stosujących w wychowaniu styl liberalny-niekochający – $\bar{x} = 10,96$ – technikum i $\bar{x} = 8,92$ gimnazjum (różnica nieistotna statystycznie, $p = 0,145$). Na ten styl wychowania ojca wskazało 22,9% uczniów technikum i 15,2% uczniów gimnazjum. Nasilenie tego stylu jest raczej niskie, ale dzieci mają poczucie obojętności i braku zainteresowania ze strony ojców.

Metody wychowawcze stosowane przez ojców

Do najpopularniejszych oddziaływań wychowawczych rodziców należą nagrody i kary. Stosowane w konkretnych sytuacjach formułują system wartości dziecka, ale przede wszystkim zawierają informację dotyczącą norm określonego zachowania.

„Umiejętność posługiwania się nagrodami i karami, oznacza właściwy ich wybór w określonej sytuacji, uwzględniając przy tym specyficzne cechy osobowości dziecka, a także rodzaj stosunków jaki występuje między dzieckiem a rodzicami. Rodzice mają niełatwe zadanie do wykonania, a mianowicie muszą dostosować swe oddziaływania wychowawcze do charakteryzującego się

specyficznymi problemami okresu dorastania młodzieży i jednocześnie zachować pozytywne relacje z dzieckiem⁴³.

Nagroda to:

„[...] wszelkie odczuwane jako przyjemne przez danego osobnika konsekwencje jego zachowania; jeden z podstawowych regulatorów postępowania; odgrywający rolę pozytywnego wzmocnienia w stosunku do poprzedzających ją zachowań jednostki i przyczynia się do ich utrwalenia. W węższym znaczeniu jest to jeden ze świadomie stosowanych zabiegów wychowawczych, służący kształtowaniu pożądanych społecznie zachowań⁴⁴.

Tabela 3. Nagrody stosowane przez ojców

Table 3. Rewards used by fathers

Nagrody stosowane przez ojców	Gimnazjum		Technikum		Test χ^2	p
	N = 23	%	N = 21	%		
Pochwała	16	69,57	14	66,67	0,043	0,837
Uśmiech, pocałunek, przytulenie	10	43,48	9	42,86	1,428	0,232
Nagrody rzeczowe	14	60,87	9	42,86	0,076	0,783
Nagrody pieniężne	12	52,17	10	47,62	0,063	0,802
Wspólne, atrakcyjne spędzanie czasu	2	8,69	2	9,52	0,009	0,924
Przyznanie przywileju	9	39,13	8	38,09	0,878	0,349
Zwiększenie swobody	4	17,39	7	33,33	1,488	0,223

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Zarówno ojcowie uczniów gimnazjum, jak też technikum w większym stopniu w procesie wychowania stosują nagrody. Takiej odpowiedzi udzieliło 69,7% gimnazjalistów i 60% respondentów z technikum. Najczęściej stosowaną przez ojców nagrodą jest pochwała – 69,6% – gimnazjalistów, 66,7% – uczniów technikum. Drugie miejsce we wskazaniach gimnazjalistów zajęły nagrody rzeczowe – 60,9%, natomiast uczniów technikum 47,6% – nagrody pieniężne. Nagrody uczuciowe: uśmiech, pocałunek, przytulenie to nagrody wskazane przez nieliczną grupę respondentów: 43,5% gimnazjalistów i 42,9% uczniów technikum. Ojcowie stosują zarówno nagrody materialne, jak też symboliczne – po-

⁴³ Por.: D. Sikora, *Nagrody i kary w wychowaniu rodzinnym a sytuacja szkolna uczniów gimnazjum*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010, s. 97.

⁴⁴ Por.: B. Milerski, B. Śliwerski (red.), *Leksykon Pedagogiki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 129.

chwała, jednakże bardzo niewielu z nich obdarowuje swoje dzieci nagrodami w postaci wspólnego atrakcyjnego spędzania czasu – 8,7% gimnazjalistów i 9,5% uczniów technikum. Janukowicz również stwierdziła, iż „[...] ojcowie raczej skąpo obdarzają dzieci, zwłaszcza synów, bezpośrednimi manifestacjami emocjonalnej akceptacji i miłości”⁴⁵. Należy podkreślić, że duża grupa respondentów (30,3% gimnazjalistów i aż 40% uczniów technikum) stwierdziła, że ich ojcowie nie stosują żadnych nagród.

W tabeli 4 zestawiono wymienione przez respondentów powody stosowania nagród przez ich ojców.

Tabela 4. Powody nagradzania dzieci przez ojców
Table 4. The reasons why children are rewarded by parents

Nagrody stosowane przez ojców	Gimnazjum		Technikum		Test χ^2	p
	N = 23	%	N = 21	%		
Postępy w nauce	16	69,56	1	4,76	22,957	0,001
Pomoc w domu	14	60,86	10	47,62	0,777	0,378
Posłuszeństwo	11	47,83	8	38,09	0,424	0,515
Dobre zachowanie	10	43,48	2	9,52	11,816	0,001
Opieka nad rodzeństwem	2	8,69	8	38,09	1,913	0,167
Dobre oceny	1	4,35	7	33,33	9,117	0,003

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Różnice występujące w uzyskanych wynikach badań w zakresie powodów stosowania nagród przez ojców są istotne statystycznie. Ojcowie gimnazjalistów nagradzają dzieci za postępy w nauce ($p = 0,001$) i dobre zachowanie ($p = 0,001$), natomiast ojcowie starszych uczniów za dobre oceny ($p = 0,003$). Ojcowie gimnazjalistów częściej niż ojcowie uczniów technikum nagradzają swoje dzieci za posłuszeństwo i wypełnianie obowiązków szkolnych i domowych. Różnice te prawdopodobnie wynikają z wieku badanych, ojcowie mają inne oczekiwania wobec gimnazjalistów, a inne, znacznie wyższe wobec starszych uczniów technikum.

Badana młodzież przyznała, że ich ojcowie stosują też kary. Takiej odpowiedzi udzieliło 60,61% uczniów gimnazjum i 51,43% uczniów technikum. 39,39% respondentów z gimnazjum stwierdziło, że nie otrzymuje kar od ojca, zaś wśród uczniów technikum odpowiedzi takich udzieliło 48,57% (różnica nieistotna statystycznie, $p = 0,446$).

⁴⁵ M. Janukowicz, *Czy współczesne ojcostwo...*, dz. cyt., s. 46.

Tabela 5. Kary stosowane przez ojców
Table 5. Punishments used by fathers

Kary stosowane przez ojców	Gimnazjum		Technikum		Test χ^2	p
	N = 20	%	N = 18	%		
Prawienie kazań	13	65,00	13	72,22	0,229	0,632
Nagana, wyrażenie niezadowolenia	16	80,00	13	72,22	0,317	0,573
Odmówienie przyjemności	13	65,00	12	66,67	0,012	0,914
Karcenie krzykiem	8	40,00	12	66,67	2,702	0,100
Naprawienie wyrządzonej krzywdy	4	20,00	9	50,00	3,788	0,052
Czasowe odebranie przywileju	11	55,00	6	33,33	1,799	0,180
Groźba ukarania, straszenie	1	5,00	7	38,89	9,534	0,002
Kara cielesna	2	10,00	9	50,00	7,370	0,007
Ośmieszanie, zawstydzanie	1	5,00	6	33,33	7,917	0,005
Kara izolacji, odosobnienia	1	5,00	3	16,67	1,369	0,242

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Analiza zebranych danych dotyczących kar stosowanych przez ojców wykazała, że występujące różnice są istotne statystycznie w przypadku kary cielesnej ($p = 0,007$); groźby ukarania, straszenia ($p = 0,002$); a także ośmieszania, zawstydzania ($p = 0,005$). Kary te stosowane są znacznie częściej przez ojców uczniów technikum, którzy przejawiają postawę wymagającą i stosują autokratyczny styl wychowania.

„Stosowanie przez ojca przymusu i kar fizycznych powoduje u dzieci (zarówno u chłopców, jak i u dziewcząt) powierzchowne przyswojenie norm moralnych objawiające się brakiem poczucia winy”⁴⁶.

Zebrane dane potwierdzają wyniki badań uzyskane przez Janukowicz, która stwierdziła, iż:

„[...] ojcowie, najbardziej zauważani są gdy karzą. Ale pod tym względem dokonała się pewna charakterystyczna przemiana: surowy, apodyktyczny, uciekający się do kar fizycznych ojciec ustąpił miejsca ojcu perswadującemu, badani ojcowie przede wszystkim pouczają swoje dzieci – 63,2%”⁴⁷.

⁴⁶ J. Lach, B. Szczupał, *Rola ojca...*, dz. cyt., s. 51.

⁴⁷ Por.: M. Janukowicz, *Czy współczesne ojcostwo...*, dz. cyt., s. 47.

Uzyskane dane dotyczące okoliczności stosowania kar przez ojców wskazują, że nie występują tu różnice istotnie statystycznie. Kary wymierzone przez ojców zazwyczaj uzależnione są od zachowania (przewinienia) dzieci.

Tabela 6. Powody stosowania kar przez ojców
Table 6. The reasons why fathers use punishments

Powody stosowania kar przez ojców	Gimnazjum		Technikum		Test χ^2	p
	N = 20	%	N = 18	%		
Kłótnie z rodzeństwem	9	45,00	9	49,99	0,095	0,758
Brzydkie odzywanie się do rodziców	7	35,00	8	44,44	0,354	0,552
Złe zachowanie w szkole i w domu	8	40,00	7	38,88	0,005	0,944
Złe stopnie	4	20,00	4	22,22	0,028	0,867
Brzydkie słowa	2	10,00	1	5,55	1,900	0,168
Kłamstwo	2	10,00	4	22,22	1,064	0,302
Bójki	2	10,00	2	11,11	0,012	0,911
Inne	1	5,00	1	5,55	0,006	0,939

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Najczęstszymi powodami stosowania kar przez ojców respondentów są: kłótnie z rodzeństwem – niemal 50% uczniów technikum i 45% gimnazjalistów wskazało ten powód na pierwszym miejscu, następnie 44,44% starszej młodzieży i 35% uczniów gimnazjum jest karanych przez ojców za nieodpowiednie (brzydkie odzywanie się do rodziców) oraz złe zachowanie w szkole i w domu – 40% młodszych uczniów i 38,9% starszych. Wśród innych powodów karania przez ojców znalazły się – złe stopnie, kłamstwo oraz bójki i używanie brzydkich słów. Aby ojciec mógł wywierać pozytywny wpływ na dziecko, musi mu dać odczuć, że się nim naprawdę interesuje i że je kocha – niezależnie od tego jak często musi przywoływać je do porządku a niekiedy nawet karać.

Techniki wychowawcze stosowane przez ojców

Techniki wychowawcze stosowane przez rodziców mają niezwykle ważne znaczenie dla rozwoju dziecka. Należy zwrócić szczególną uwagę na fakt, iż ważna jest nie tylko wiedza dotycząca możliwych skutków określonego działania wychowawczego dla funkcjonowania dziecka, ale także zgodność i konsekwencja obojga rodziców w przyjętych przez nich założeniach wychowawczych⁴⁸.

⁴⁸ Por.: B. Szabała, *Rodzina dziecka z cukrzycą*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, s. 49.

„Techniki nie sprowadzają się do wąsko rozumianej kary lub nagrody, lecz obejmują wszystko co robią rodzice, by doprowadzić dziecko do takich standardów zachowania, które sami uznają za właściwe. Są to wszelkiego rodzaju interwencje, napomnienia, wymówki, perswazje, kary i nagrody, zachęty stosowane najczęściej w przypadku popełnienia przez dziecko jakiegoś wykroczenia”⁴⁹.

Tabela 7. Techniki wychowawcze stosowane przez ojców

Table 7. Fathers' upbringing techniques

Techniki wychowawcze	Ojciec G		Ojciec T		Test T – studenta	p
	\bar{x}	s	\bar{x}	S		
Technika Podkreślenia Mocy	2,33	2,03	2,57	2,34	-0,445	0,658
Technika Wycofania Miłości	1,64	1,19	2,19	1,81	-1,490	0,141
Technika Wprowadzania w Zasady	5,42	2,85	4,70	3,03	1,023	0,310

Źródło: Badania własne na podstawie danych zebranych przez ankietera Ninę Woch.

Source: Author's research conducted on the basis of data gathered by interviewer Nina Woch.

Ojcowie badanej młodzieży zarówno z gimnazjum, jak i technikum stosują przede wszystkim „Technikę Wprowadzania w Zasady” ($\bar{x} = 5,42$; $\bar{x} = 4,70$) a więc wyjaśniają swoim dzieciom, jak należy postępować, by żyć w zgodzie z normami moralnymi, wskazują również na konsekwencje nieprzestrzegania tych norm.

Respondenci przyznawali też, że ich ojcowie w procesie wychowania wykorzystują „Technikę Podkreślenia Mocy – w grupie gimnazjalistów – $\bar{x} = 2,33$ zaś uczniów technikum – $\bar{x} = 2,57$. Technika ta stosowana jest częściej przez ojców o autokratycznym stylu wychowania. Ojcowie ci wykorzystują własną przewagę fizyczną i materialną nad dzieckiem, wymierzając dzieciom różnego rodzaju kary, włącznie z karami fizycznymi. Postrzeganie ojców jako karzących i odrzucających emocjonalnie może powodować u dzieci reakcje buntownicze, lękowe oraz unikanie kontaktu z nimi, co znacznie obniża skuteczność ich wpływu wychowawczego. Badana młodzież postrzega swoich ojców, jako stosujących w najmniejszym stopniu „Technikę Wycofania Miłości” ($\bar{x} = 2,19$ gimnazjum, $\bar{x} = 1,64$ technikum). Technika Wprowadzania w Zasady jest spośród trzech technik wychowawczych jedyną, godną polecenia ze względów wychowawczych.

⁴⁹ A. Gała, *Uwarunkowania wychowawcze...*, dz. cyt., s. 53.

Poglądy młodzieży na temat roli ojca w rodzinie

Badani uczniowie gimnazjum i technikum mają podobne oczekiwania wobec roli, jaką w rodzinie powinien pełnić ojciec, ($p = 0,799$). Według nich, obowiązkiem ojca jest przede wszystkim: zapewnianie bezpieczeństwa rodzinie – 34,3% uczniów technikum i 30% gimnazjalistów; finansowe utrzymanie rodziny – 30% badanych z gimnazjum i 20% respondentów z technikum; ojciec powinien zajmować się wychowaniem dzieci – 18% badanych gimnazjalistów i 17,1% uczniów technikum; być głową rodziny – 17,1% technikum i 9% gimnazjalistów oraz zapewniać opiekę i dawać wsparcie – 12% gimnazjum i 11,4% technikum.

Respondenci z gimnazjum oczekują od ojców: wsparcia finansowego i emocjonalnego, wyrozumiałości (liczenia się z ich zdaniem) – 30,3%, obecności – 30,3%; zapewnienia bezpieczeństwa, opieki i miłości – 30,3%; pomocy w rozwiązywaniu trudnych spraw – 24,3%. 24,3% pragnie, by ojciec poświęcał im więcej czasu, interesował się ich sprawami i więcej z nimi rozmawiał; zaś po 6,1% wychowania na osobę samodzielną, dbania o rodzinę, bycia jej głową, ale także szacunku dla niej. 39,4% gimnazjalistów stwierdziło, że nie ma żadnych oczekiwań wobec swojego ojca, są w pełni zadowoleni ze swoich ojców.

Starsi uczniowie oczekują od ojców: pomocy, interesowania się jej sprawami i wsparcia w trudnych sytuacjach – 45,7%; spędzania razem większej ilości czasu – 45,7%; miłości, bezpieczeństwa i godnego bytu dla rodziny – 17,1%; żeby pił mniej alkoholu – 8,6%. 28,6% uczniów technikum nie ma żadnych oczekiwań, uważa, że ich ojciec jest dobrym ojcem i nie powinien się zmieniać.

Badana młodzież (szczególnie młodsi uczniowie) w większości ceni swoich ojców a swoje relacje z ojcem określa jako pozytywne. Jest zadowolona z wypełnianej przez niego roli, twierdzi, że mimo pewnych wad nie zamieniłaby go na innego (gimnazjum – 78,8%, technikum – 57,2%). Aż 92,3% gimnazjalistów (chłopców) stwierdziło, że w przyszłości chcieliby być takimi, jak ich ojciec. Najczęściej sugerowali, że chcieliby identyfikować się z ojcem dlatego, że: jest dobrym i odpowiedzialnym ojcem – 38,5%; jest pracowity – 30,8%; stanowi dla swoich dzieci wzór – 15,4%. Tylko jeden uczeń gimnazjum stwierdził, że nie chciałby być taki, jak jego ojciec, ponieważ jest on niezaradny i lekceważący.

Uczniowie technikum również cenią swoich ojców i chcieliby w przyszłości być takimi, jak on – 66,7%. Uważają, że jest przede wszystkim: pracowity – 33,3%; jest dobrym i odpowiedzialnym ojcem – 13,3%, który wprowadza w świat wartości i zasad moralnych – 13,3%. 33,3% uczniów technikum stwierdziło, że chciałoby być lepszym ojcem, takim którego się lubi, który nie wprowadza rygorystycznego sposobu wychowania, wspiera, potrafi rozmawiać, a także ojcem, który dojrzał do swojej roli.

Z kolei 70% gimnazjalistek uważa, że ojciec powinien być taki, jak ich, ponieważ posiada wiele pozytywnych cech, a mianowicie jest: opiekuńczy, troskliwy, cierpliwy, sprawiedliwy, wyrozumiały – 35%; jest pracowity, godny zaufania, odpowiedzialny, dobry – 25%; badane twierdzą, że taki ojciec to skarb; 30% uczennic gimnazjum uważa, że ojciec powinien różnić się od tego którego posiadają. Dobremu ojcu przypisały takie cechy, jak: wrażliwość, umiejętność słuchania, interesowanie się dziećmi i rodziną, dbanie o jej byt – po 15%; ojciec powinien potrafić rozwiązywać konfliktowe sytuacje, powinien również być opiekuńczy – po 15%.

Bardziej krytycznie oceniły swoich ojców uczennice technikum – 50% z nich uważa, że ojciec powinien być zupełnie inny niż ich. Idealny ojciec powinien posiadać następujące cechy: troskliwy, zainteresowany losem rodziny, kochający, bez nałogów – po 10%; powinien być przyjacielem dziecka, stanowczy ale jednocześnie wyrozumiały w niektórych kwestiach – 20%; powinien mieć więcej czasu dla dzieci, być bardziej otwarty, szczerzy i pomocny – po 20%. Druga połowa respondentek z technikum przedstawiła pozytywny obraz własnego ojca, stwierdziły one, że dobry ojciec powinien być właśnie taki, jak ich, ponieważ: nie ma żadnych wad, bądź ma jakieś drobne, które da się łatwo wyeliminować, nie krytykuje, dba o rodzinę, wspiera – po 25%; jest pracowity, odpowiedzialny, jest po prostu „fajny” – 25%.

Zdecydowana większość gimnazjalistów, aż 93,9% uważa, że obecność ojca w rodzinie jest bardzo istotna. Ich zdaniem wynika to z faktu, że rodzina powinna być pełna, rodzice powinni uzupełniać się zarówno w obowiązkach domowych, jak i w wychowywaniu dzieci – 30%. Ojciec uczy dzieci poprawnego funkcjonowania w życiu, jest wzorem dla chłopców, natomiast dziewczęta wprowadza w świat mężczyzn, by mogły w przyszłości rozumieć swoich partnerów – 45,7%. Ojciec daje oparcie, poczucie bezpieczeństwa – 18,2%. Młodzież nazywa rodzinę bez ojca u s z k o d z o n ą. Tylko 6,1% respondentów uznało, że obecność ojca w rodzinie nie jest ważna, ale tylko jedna uzasadniła pisząc, że jest on przyczyną awantur.

Uczniowie technikum (94,3%) są przekonani, że ojciec w rodzinie jest potrzebny m.in. dlatego, aby: zapewniać poczucie bezpieczeństwa – 28,6%; dbać o rodzinę i dom – 22,9%; powinien dawać wsparcie – 18,2%; pomagać w trudnych sytuacjach – 14,3%; być wzorem, autorytetem dla syna, ale także brać udział w wychowywaniu córki – 14,3%; wykonywać ciężkie prace w domu – 8,6% oraz uczyć samodzielności – 5,7%.

Otrzymane wyniki badań potwierdzają istnienie zależności między oddziaływaniami wychowawczymi ojców a poglądami młodzieży na temat roli ojca w rodzinie. Badani uczniowie uważają, że ojciec pełni bardzo ważną rolę w rodzinie: jest głową rodziny, zapewniania jej bezpieczeństwa, opiekę i wsparcie, dba o finansowe utrzymanie rodziny, a także o rozwój i wychowywanie dzieci. Poglądy badanej młodzieży na temat roli ojca w rodzinie są w pełni

zgodne z zadaniami współczesnego ojca przedstawianymi w literaturze przedmiotu.

„Rolę ojca kształtuje i reprezentuje przede wszystkim jego uczestnictwo, obecność w życiu dziecka, które wyraża się poprzez stopień zainteresowania i praktycznego zaangażowania w realizację obowiązków [...] rodzicielskich. Zakres zadań ojca obejmuje jego udział w zabezpieczeniu dziecka niezbędnych warunków materialnych do rozwoju, zapewnieniu mu opieki, przygotowaniu do uczestnictwa w kulturze, edukacji. [...] Ojcem nie można «bywać», ale należy nim «być» każdego dnia i w każdym momencie rozwoju dziecka»⁵⁰.

Bibliografia

- Augustyn J., *Ojcostwo: aspekty pedagogiczne i duchowe*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009.
- Brooks-Gunn J., *The process of parenting*, McGraw-Hill, California, London, Toronto 1996.
- Budrowska B., *Tacierzyństwo, czyli nowy wzór ojcostwa*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, nr 3.
- Ceranek-Dadas A., Neumann-Schmidtke E., *Ojcostwo – kierunki przemiany roli*, „Pedagogika Społeczna” 2004, nr 2–4.
- Dąbrowska Z., *Różne oblicza ojcostwa*, „Małżeństwo i Rodzina” 2004, nr 1.
- Dąbrowska Z., *Z badań nad współczesnym ojcostwem w Polsce*, [w:] H. Cudak, H. Marzec (red.), *Współczesna rodzina polska – jej stan i perspektywy*, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, Mysłówice 2005.
- Dudak A., *Samotne ojcostwo*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006.
- Fromm E., *O sztuce miłości*, Dom Wydawniczy „REBIS”, Poznań 2004.
- Gała A.E., *Uwarunkowania wychowawcze dojrzałej moralności*, Oficyna Wydawnicza „Lew” Wojciech Rojek, Wrocław 1992.
- Janukowicz M., *Czy współczesne ojcostwo, to ojcostwo nieobecne?*, „Małżeństwo i Rodzina” 2002, nr 1.
- Kozak S., *Sieroctwo społeczne*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1986.
- Lach J., Szczupak B., *Rola ojca w rodzinie*, „Edukacja i Dialog” 1998, nr 10.
- Milerski B., Śliwerski B., (red.), *Leksykon Pedagogiki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Nesterowicz-Wyborna J., *Jak badać ojcostwo, czyli o potrzebie (re)konceptualizacji pojęcia ojcowskiego zaangażowania*, [w:] H. Liberska, A. Malina A. (red.), *Wybrane problemy współczesnych małżeństw i rodzin*, Wydawnictwo Difin SA., Warszawa 2011.
- Płopa M., *Rola ojca w kształtowaniu osobowości córek i synów*, [w:] J. Trempała (red.), *Rozwijający się człowiek w zmieniającym się świecie*, Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz 1995.
- Pospiszyl K., *O miłości ojcowskiej*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1986.

⁵⁰ T. Sosnowski, *Ojciec i jego...*, dz. cyt., s. 215.

- Pospiszyl K., *Ojciec a rozwój dziecka*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1980.
- Pospiszyl K., *Ojciec a wychowanie dziecka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.
- Pospiszyl K., *Z badań nad postawami rodzicielskimi*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1988.
- Ryś M., *Systemy rodzinne: metody badań struktury rodziny pochodzenia i rodziny własnej*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2001.
- Sępowicz-Buczko K., *Wychowawcza rola ojca w rodzinie*, „Małżeństwo i Rodzina” 2004, nr 2.
- Sikora D., *Nagrody i kary w wychowaniu rodzinnym a sytuacja szkolna uczniów gimnazjum*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.
- Smith M., *Między ojcem a synem*, „Niebieska Linia” 2005, nr 1.
- Sokołowska-Dzioba T., *Adaptacja licealistów klas pierwszych do wymagań szkoły a ich środowisko szkolne*, „Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej” 1995, nr 1.
- Sosnowski T., *Ojciec i jego rola w życiu dziecka*, [w:] W. Danilewicz (red.), *Oblicza współczesności w perspektywie pedagogiki społecznej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009.
- Sosnowski T., *Ojciec we współczesnej rodzinie. Programy telewizyjne jako źródło kształtujące określone modele ojcostwa*, [w:] J. Izdebska (red.), *Dziecko w rodzinie i w środowisku rówieśniczym*, Trans Humana, Białystok 2003.
- Stańczak I., *Rola ojca w procesie wychowawczym*, „Nauczanie Początkowe” 2007, nr 2.
- Styczyńska M., *Wpływ nieobecności ojca na rozwój i zachowanie dziecka w wieku przedszkolnym*, [w:] M. Duda (red.), *Rodzina wobec zagrożeń*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2008.
- Szabała B., *Rodzina dziecka z cukrzycą*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- Szlendak T., *Socjologia rodziny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Titkow A., Duch-Krzysztosek D., Budrowska B., *Nieodpłatna praca kobiet. Mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2004.
- Witczak J., *Ojcostwo bez tajemnic*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1992.
- Zawisza-Smejliś J., *Rola ojca w procesie wychowania dziecka niepełnosprawnego*, [w:] M. Duda (red.), *Rodzina wobec zagrożeń*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2008.